

Toolkit

Practoraat Krachtige Leeromgeving Gezondheidszorg & Welzijn

Waar werk jij aan vandaag?

Inhoudsopgave

<i>Inleiding</i>	3
<i>Evaluatie & reflectie</i>	5
Het narratief van het practoraat	5
Reflectie op het geheel.....	11
Review door kwaliteitscommissie	12
Discussie	13
<i>Advies: geef ruimte en daag uit</i>	15
De tools	15
Ontwikkelen vanuit de praktijk voor agency (adaptief vermogen).....	20
<i>Bijlage 1 Netwerk van onderzoekers</i>	23
<i>Bijlage 2: CIMO logica</i>	24
<i>Bijlage 3: Onder een grote paddenstoel. Metaforen en de werkelijkheid</i>	25

Inleiding

In het practoraatsplan, dat ongeveer een jaar geleden werd opgesteld, zijn we ervan uit gegaan dat het practoraat langer dan een jaar zou bestaan. Hoewel we wisten dat er financiering was voor (ruim) een jaar, hoopten we dat we ook daarna verder konden werken in en aan het practoraat Krachtige Leeromgeving bij Zorg en Welzijn. Dat bleek helaas door omstandigheden niet mogelijk. Vandaar dat we met de presentatie van deze 'toolkit' eigenlijk een nog niet afgerond proces afronden.

Deze toolkit bevat vijf instrumenten en een advies waarmee we het practoraat Krachtige Leeromgeving bij Zorg en Welzijn afsluiten. Deze tools zijn bedoeld voor de teams, docenten en management om in te zetten bij verdere ontwikkeling van het onderwijs.

Naast de oplevering van de vijf tools, formuleren we ook een advies.

Samengevat komt het advies neer op

- Ontwikkel samen met medewerkers instrumenten om onderwijs telkens te verbeteren (met behulp van de tools uit deze toolkit bijvoorbeeld);
- Voer met studenten en docenten een (professionele) dialoog om continu richting te geven aan het onderwijs (met bijvoorbeeld de aandachtspunten uit het tool 2 communicatie met GenZ);
- Ga voorbij het 'plan-do-check-act' en gebruik CIMO om ook de aannames en werkzaamheid van de plannen na te gaan (zie bijlage 2);
- Gebruik de tools via de [Teamsomgeving](#) en daarin ook met elkaar in gesprek over de doorontwikkeling daarvan.

Zoals we in het practoraatsplan al schreven is een plan handig en een mooi hulpmiddel. Toch weet iedereen wel dat de meeste plannen niet op de letter gevolgd gaan worden. En dat geeft ook niet. Zo grofmazig als destijds het plan was, zo concreet proberen we de tools die we ontwikkelden te presenteren. De uitgangspunten die we hadden waren:

- 1 We nemen de ervaringen van de docenten, studenten, betrokkenen in de beroepspraktijk en die van de onderzoekers in het practoraat als uitgangspunt;
- 2 We werken tijdens de verkenningen (eerst en vooral) divergent: we zoeken naar mogelijke contradicties in de te ontwikkelen (tussen)praktijken;

Waar werk jij aan vandaag?

3 We zien de interventies die we doen als formatief.

We wilden de doelen uit de praktijk laten ontstaan. In plaats van doelen formuleerden we activiteiten en de bijbehorende mogelijke objecten, waaraan we met betrokkenen verder invulling wilden geven met behulp van theoretische concepten.

Deze objecten zijn tools geworden die we met deze toolkit presenteren.

Achtereenvolgens zijn dat:

Tool 1: Hulpmiddelen bij formatief handelen

Tool 2: Communicatie met GenZ

Tool 3: Simulatieonderwijs

Tool 4: Doorlopende leerroutes

Tool 5: De changelab-aanpak

De instrumenten zijn te vinden in een teamsomgeving die zal blijven bestaan ook na het afronden van het practoraat.

[Practoraat Krachtige leeromgeving/dienstverlening | Toolkit uit practoraat GZW | Microsoft Teams](#)

Om de vijf tools enig kader te geven, evalueren we eerst het practoraat en komen tot een advies voor de sector als het gaat om ontwikkeling, professionalisering en onderzoek.

Met uitgangspunt drie in gedachten, zullen we onszelf in de evaluatie niet afrekenen op de doelen, maar 'vooruit' denken naar hoe in het vervolg (binnen of buiten het Da Vinci College) andere keuzen of een andere aanpak zouden kunnen kiezen. We doen deze korte evaluatie op basis van onze eigen ervaringen bij het werken aan en in het practoraat, waarbij we de review van de kwaliteitscommissie van de stichting [practoraten.nl](#) ook ter harte nemen.

Deze toolkit bevat verder ter inspiratie integraal de publicatie ONDER EEN GROTE PADDENSTOEL in bijlage 3. Een uitwerking en onderbouwing van het practoraatsplan en onze werkwijze. In die publicatie is ook een literatuurlijst met bronnen die we (veel) gebruikten en die relevant zijn voor de verdere ontwikkeling van krachtige leeromgevingen te vinden.

Evaluatie & reflectie

Als uitgangspunt voor de planning van onze werkcyclus namen we het studiejaar als indeling, dat start in september en eindigt in juli, met daarop gelegd de grove indeling van het expansief leren in vijf fasen, zoals Engeström die formuleert. Deze fasering gebruiken we ook om systematisch op onze activiteiten te reflecteren en vervolgens te evalueren. Dat doen we aan de hand van een narratief, het verhaal van het practoraat tussen juni 2022 en maart 2024.

Voorafgaand aan het narratief, eerst een puntsgewijze samenvatting:

- we hebben onze planning globaal goed kunnen doorlopen volgens plan;
- de geplande inzet van de docentonderzoekers is door omstandigheden niet gehaald;
- opzetten van samenwerking met werkveld bleek lastiger dan gedacht en is nog niet gelukt;
- er is gestart met formatief handelen en er is een tool om mee door te gaan (tool 1);
- er is een verkenning gedaan rond dialoog & communicatie tijdens leren in en voor de praktijk met tips & tricks voor de dialoog (tool 2);
- er is simulatie-onderwijs uitgetoetst op basis van bestaande (andere) modellen en daarvan is een case study geschreven (tool 3);
- hoewel helaas niet uitgevoerd, hebben we de changelab-aanpak wel uitgewerkt. (zie tool 5);
- naast een publicatie en de tools in deze toolkit, zijn er nog twee adviezen gegeven en is meegelezen met de kwaliteitsagenda.

Het narratief van het practoraat

De eerste overleggen tussen docentonderzoekers startten rond juli 2022. We hebben vervolgens een [teamsomgeving](#) aangemaakt waarin ideeën, vragen, afspraken, taken en bronnen gedeeld werden. Uit die chatgeschiedenis is goed te zien wat de activiteiten van het practoraat zijn geweest, over de fases die we doorliepen. Aangevuld met data uit onze logboeken en e-mails komen we zo,

Waar werk jij aan vandaag?

voor we op de uitkomsten reflecteren, tot een beknopt narratief van het practoraat.

1 Huidige situatie verkennen: start - december

[30-3-22]

(docentonderzoeker H)

@Practorteam: Welkom in onze Zorg-Welzijn-teams-omgeving voor het practoraat "krachtige leeromgeving". De basis staat. Een gemeenschappelijke plek om elkaar te ontmoeten en opbrengsten te delen/ordenen. Iedereen is eigenaar. Kan het nog horizontaler? Via [deze website](#) veel informatie over lopende practoraten in het mbo.

[19-9-22]

(practor)

Soort van agenda voor maandag.

Zoals in de vorige mail al geschreven wil ik komende maandag beginnen met het schetsen van plannetjes.

Ik denk dat ze uiteenvallen in drie categorieën:

- individuele wensen en voorkeuren: dus wat zou je zelf, losjes binnen de kaders van onze opdracht, als eerste willen gaan doen?
- collectieve acties en ideeën: dus wat van bovenstaande overlapt dusdanig dat het wijs is dat als eerste uit te werken en samen aan te beginnen?
- verder kader creëren: gegeven het projectplan en bovenstaande punten, wat hebben we als kader nodig of wat daarvan moet aangepast worden (breder, smaller, concreter). Uit ervaring weet ik dat het slim is om als groep daar samen voorstellen voor te maken en aan de beleidsmakers voor te stellen, ipv van andersom.

Ik zou maandag dus graag echt letterlijk aan het schetsen gaan, dat kan op het bord in 'onze' kamer, maar wellicht is een ander plek handiger of juist niet.

Waar werk jij aan vandaag?

[26-9-22]

(docentonderzoeker J)

Hallo Practorteam, fijn zo'n takenlijst 😊. Ik zal op zoek gaan naar goede voorbeelden, In mijn 'vooronderzoek', rijst bij mij de vraag of ik dit nu al kan doen? We moeten vanuit H. haar onderzoek en richting kiezen, die weer getoetst kan worden aan de goede voorbeelden. Of denk ik nu te moeilijk en kan ik er open in gaan, door te vragen aan de goede voorbeelden wat hun leeromgeving krachtig maakt en dat later toetsen aan de theorie. Hoor graag hoe jullie hier tegen aan kijken.

[3-10-22]

(docentonderzoeker H)

@Practoraatlunch studiedag - input gevraagd

Tijdens de studiedag zal er een practoratenlunch zijn. Idee is dat dit een interactief gebeuren wordt met belangstellende docenten. Ik heb een Word-bestand gemaakt met vragen en stellingen. Willen jullie aanvullen? Het bestand staat in de map 'netwerken'. Maar je vindt het hier rechtstreeks:

Practoratenlunch_2022_stellingen_vragen.docx

Practoratenlunch_2022_stellingen_vragen.docx

[21-10-22]

(practor)

Ik heb even zitten broeden, maar een eerste versie van een practoraatsplan is daar. Wellicht nog wat theoretisch, maar dat is bewust. Graag jullie reactie. H3 4n H4 moeten we nadrukkelijk samen gaan invullen. Daarna kunnen we het aan andere voorleggen en min of meer vaststellen (min of meer, want daarna ontwikkeld het zich natuurlijk verder). In de bijlage het document (ik heb nauwelijks op opmaak gelet).

[3-11-22]

(docentonderzoeker H)

Practoratenlunch stand van zaken

- Placemats zijn klaar (en ik ben nog tevreden ook);
- 15 zwart-wit en 15 kleur op A 3 formaat.
- Ze liggen op mijn ladenkast, onder mijn bureau dus.
- Mensen kunnen op de achterkant schrijven.
- Belangrijk dat rechtsonder de namen ingevuld worden van de deelnemers/teams.

Waar werk jij aan vandaag?

- Het PDF bestand voor de placemat staat in de map bestanden. Hieronder het plaatje.
- Gabriëlla is er zeker bij en zal mensen mobiliseren, vertelde ze.
- Ik hoop op een rijke opbrengst (hoeft niet noodzakelijk ook een hoge opkomst te zijn)
- Als er nog vragen zijn, hoor ik het wel. Ik ben zelf niet meer op het DVC nu tot ergens halverwege volgende week.

[8-12-22]

(docentonderzoeker H)

Powerpoint Krachtige leeromgeving een impressie

Practor team: de onderwijsontwikkelgroep van het PW-team wilde graag een keer een sessie met meer uitleg over een krachtige leeromgeving. In de afgelopen weken ben ik bezig geweest om een PPT in elkaar te zetten. Bedoeld als instrument voor dialoog. Geen statische kapstok. Zeker niet de enige weg/waarheid. Kunnen jullie je vinden in dit instrument als praatkapstok of staan er wat jullie betreft dingen in die echt niet kloppen? Of mis je echt een onderdeel?

[16-12-22]

(docentonderzoeker J)

Hierbij nog wat richting vanuit team VIG-MZ (VM)

Het zou natuurlijk heel mooi zijn als onze onderwijsvernieuwing meegenomen wordt in het onderzoek. De leerplangesprekken, of de aandacht voor executieve functies. Zelf zou ik het ook tof vinden als er onderzoek komt naar de effectiviteit van het inzetten van het C0053 als traject voor zij-instromers. Zouden jullie daar iets mee kunnen, of is het onderzoek bij voorkeur gericht op de BOL-studenten, binnen het reguliere bekostigde onderwijs?hoe we de praktijk binden aan de opleiding en dit verstevigen in het curriculum, zodat het niet een eenmalig leuk iets is...

2 Analyse contradicties: december - maart

[16-1-23]

(Practor)

Startsymposium 6 april (ook in takentab)

Waar werk jij aan vandaag?

Practoraat Zorg/Welzijn - Krachtige leeromgeving 6 april is het startsymposium. Ik heb daar al een save the date tekst voor gestuurd naar jullie. Mijn eerste idee voor de opzet ervan is als volgt

Inleiding Martijn (aanleiding/context/theorietje)

Reactie studenten

Presentatie casussen (Henny & Jolanda en Hanneke vooraf opgenomen?) aan de hand van eerste analyse (zie verder)

Reactie werkveld en docenten

Reflectie Martijn (theorie)

Evt reactie directie/CVB

Borrel

[13-2-23]

(docentonderzoeker J)

Wij zijn druk bezig met de voorbereidingen m.b.t. ons bezoek aan PIT. Ik ben aan het kijken naar de didactische vragenlijst en wilde hier wat over op zoeken. Heb je een bron m.b.t. deze vragenlijst? Zodat we er iets meer over kunnen lezen? Onze dank is groot!

[9-3-23]

(practor)

Ciao Practor team, vanuit Rome de voorlopige structuur van de publicatie (ik wil zo strak mogelijk en niet meer dan maximaal twee niveaus van koppen hebben). In de screenshot net wat meer inhoud aan de hoofdstukken. Meer om te laten zien hoe ik werk, dan dat je er echt al veel mee zal kunnen. Vanavond en morgen in de trein moet een eerste concept wel af zijn dat leesbaar is.

3 Opzetten& uitwerken modellen en instrumenten tussenpraktijken:

maart - juli

[8-5-23]

(Practor)

Ha Practor team ik heb een diagrammetje gemaakt om activiteitssystemen in te tekenen. Handig misschien om e.e.a. in kaart te brengen. De pdf kan je printen en op tekenen, of in een pdf editor bewerken of met opmerkingen in vullen. Het visiotablak kun je bewerken. Sla in beide gevallen dan een kopie op zodat we de lege ook nog houden. Het is maar een probeersel.

Waar werk jij aan vandaag?

[5-6-23]

(practor)

Instrumenten voor teams, meestal in een PLG, maar kunnen ook los. Protocol 3 is die ik bedoelde.

[28-8-23]

(practor)

In de map changelabs, staat nu een ppt met twee slides waarin de opzet van een changelab is samengevat. Handig als je het een keer moet uitleggen.

4 Implementeren van modellen en instrumenten: september - december

[4-9-23]

(Practor)

Wie van jullie wil een tekstje schrijven als uitnodiging voor het onderwijscafé dat we op 7-11 van 15-16 houden in de voortgangswEEK?

(practor)

We hebben een review op ons practoraatsplan ontvangen van de kwaliteitscommissie van practoraten.nl. Ter info.

[11-9-23]

(docentonderzoeker Ht)

Infographic gemaakt tbv kwaliteitsagenda. Graag ontvang ik fb, dan kan ik deze nog aanpassen.

[21-9-23]

(docentonderzoeker J)

Deze week heb ik een internationaal event. Ik ga komende week mijn observaties van de simulatielessen uitwerken. Ik zie wel een rode draad. Graag als het uitgewerkt is jouw hulp hoe dit verder aan te pakken.

[2-10-23]

(docentonderzoeker Ht)

Waar werk jij aan vandaag?

Infographic gemaakt in DVC kleuren, beide infographics op verschillende plekken gezet. En het scrumboard in DVC format gezet. Map formats onder 'general' aangemaakt, formats voor brieven en pptx erin gezet

[2-11-23]

(Practor)

Voor de cafétafel Vygotswie? Heb ik twee mindmaps gemaakt, ook voor jullie onder bestanden

5 Reflectie op volgende cyclus en consolideren: oktober - maart

[27-11-23]

(practor)

We willen 16 april een toolkit opleveren. De grove inhoud weten we al wel (ongeveer wat we op het scrumboard hebben staan voor het onderwijsfaké). Nu de vorm nog. Ik zit nu te denken aan een geplastificeerde lijst/graphic van tools, die allen een QR-code hebben naar een link in een Teams-omgeving die publiek toegankelijk is. Wat vinden jullie daarvan

Reflectie op het geheel

In deze toolkit gaat het te ver om diepgaand te analyseren hoe effectief, efficiënt en doelgericht we zijn geweest en of de uitkomsten overeenkomen met de verwachtingen en ambities. Wat we wel kunnen doen is reflecteren op ons werkproces en op welke momenten of op welke manieren daar misschien meer uitgehaald had kunnen worden (in de richting van expansief leren dus). Daarvoor bespreken we, in lijn met ons kader uit het practoraatsplan, de contradicties die we hebben ervaren.

Contradicties

1 Het practoraat is tegelijk een onderwijskundig practoraat (krachtige leeromgeving) en beroepsgericht practoraat (bij Zorg & Welzijn), gericht op technologische innovatie. Uiteindelijk hebben we ons vooral gericht op het

Waar werk jij aan vandaag?

onderwijskundige, dus op tools voor de onderwijspraktijk. Het is ons niet goed gelukt een tussenpraktijk tussen opleiding en werkveld te vormen.

2 Het was onze ambitie om de ontwikkelingen bij Zorg en Welzijn vanuit de docenten en medewerkers te doen ontstaan, terwijl wij op basis van onderzoek en theorie daar dan hulp bij konden bieden. Het op die manier verbinden van praktijk aan theorie (zie practoraatsplan en publicatie) proberen we in deze toolkit te laten zien. In de hoop onze collega's verder te inspireren en zo de mycorrhizae te voeden.

3 Organisatorisch hebben we met de tegenstelling te maken gehad tussen de inzet in uren op papier en de werkelijke inzet in de praktijk. Door omstandigheden is het niet gelukt die twee werelden dichter bij elkaar te brengen. Zaken lopen zoals ze lopen.

Review door kwaliteitscommissie

Met de start van het studiejaar 23/24 zijn de practoraatsplannen van de twee practoraten van feedback voorzien door reviewers van de Kwaliteitscommissie practoraten. Per punt dat de reviewers aanstipten voor het practoraat bij Zorg & Welzijn geven we een korte reactie.

- a) Wat verstaat u onder het begrip krachtig? Het ontbreekt in het voorstel aan een werkbare omschrijving of begripsvorming. Wel worden er opmerkingen gemaakt over contradicties en grenspraktijken, tegendraadse werkingen dus die nopen tot een verdere operationalisering.
 - *Terechte vraag, die we ook bewust, in het plan, open hebben gelaten om ruimte te hebben om dat bij de uitvoering (uit de praktijk) verder uit te werken.*
- b) Wat is de huidige stand van zaken? We missen een soort van nulmeting van de stand van zaken binnen Da Vinci College. Wat is er nu al gerealiseerd? Is dit een volstrekt nieuw thema of kan worden voortgebouwd op een bepaalde inzichten en ervaringen? Wat is het kennisniveau? Wat zijn de ervaringen tot heden?
 - *Inderdaad is er geen 'nulmeting', dat is bewust en een logisch gevolg van het theoretisch kader, waarbij het proces van*

ontwikkeling en de historische context het uitgangspunt is, in haar gehele complexiteit. Vanuit die gedachte is een precieze vaststelling van een beginsituatie in het plan niet logisch, maar juist onderwerp van onderzoek IN het proces.

- c) De beschrijving focust op de wens om afstemming te maken met bedrijven en instellingen. Tegelijkertijd hebben we meer behoefte aan context, wat speelt er in de regio, welke stakeholders of belanghebbenden zijn actief, participeren en wat is de rol van het proctoraat als penvoerder, regisseur, centrale spil, onderzoekslaboratorium?
 - *Zie contradictie 1, het is niet gelukt die voor het plan en ook niet daarna in beeld te krijgen.*
- d) De inbedding binnen Da Vinci mag sterker – welke waarborgen zijn er?
 - *Behalve een startnotitie was die er ten tijde van het plan nog niet.*
- e) Wat betekent dit nu voor de studenten? Hoe worden de resultaten verankerd in het onderwijs?
 - *Het idee is dat in de tussenpraktijken ook studenten participeren, zo worden zij ook deelnemer aan de ontwikkeling van het onderwijs. Zodra de onderwijspraktijken zich ontwikkelen zou er sprake moeten kunnen zijn van expansief leren, ook voor hen.*
- f) Inrichting en organisatie van het proctoraat? We weten dat er een proctor is en een docent-onderzoeker. Is er sprake van organisatorische ondersteuning?
 - *Behalve secretariële ondersteuning, is die er niet.*
- g) Wat is de rol en inbreng van beroepenveld?
 - *Zie c.*

Discussie

Zeker gezien de review was ons proctoraatsplan wellicht te vaag om werkelijk een plan te zijn. Voor onszelf heeft het echter wel gewerkt, want we hebben tools kunnen ontwikkelen. Vanuit de overtuiging dat ontwikkelingen vanuit de praktijk zouden moeten ontstaan, ondersteund door theorie en onderzoek, hebben we dat helaas nog niet goed kunnen laten zien.

Het niet lukken van het ontwikkelen van een tussenpraktijk met het werkveld is misschien te wijten aan een te afwachtende houding, omdat we wachtten op een vraag van hun kant. Daarnaast staat er in de zorg enorme druk op de (inzet van

Waar werk jij aan vandaag?

de) professionals en is de ruimte voor de 'vrije' manier van ontwikkelen die we voorstaan niet de prioriteit.

Wat nog niet genoemd is in het narratief en de review, is dat we beperkt verbindingen hebben weten te leggen met de docenten. Ook dat is te verklaren door onze wat afwachtende houding om de ontwikkeling vanuit de teams te doen ontstaan. Ook kan dat te maken hebben gehad met de manier en de mate van communiceren. We hadden wellicht op andere manieren zichtbaarder kunnen zijn.

Hoewel we niet heel zichtbaar bij iedereen zijn geweest, zijn er zeker wel docenten en collega's geweest die ons wisten te vinden met vragen en ideeën. Mede door in samenwerking met het practoraat Smart Industries ingestelde onderzoekspreekuur. Zo is er binnen GZW en geheel Da Vinci nu een netwerk in beeld gekomen van collega's die bezig zijn of waren met ontwikkelen, ontwerpen, onderzoeken en/of innoveren (zie bijlage 1).

Kortom er is een basis, een voedingsbodem. Om daar meer uit te halen (de bodem niet te laten verdrogen) delen we die actief. Maar dat is niet genoeg. De tools moeten gebruikt worden om te gaan leven en verbetering/ontwikkeling in gang te houden.

Advies: geef ruimte en daag uit

Vanuit de evaluatie en de reflectie komen we in dit deel van de toolkit tot een bescheiden advies. Bescheiden, omdat de tools nog niet op gebruikswaarde zijn getest. Bescheiden ook omdat we na de relatief korte periode van het bestaan van het practoraat niet de pretentie hebben om een robuust onderbouwd advies te kunnen geven.

Eerst adviseren we over het gebruik van de tools, daarna en daaruit volgen aanbevelingen voor het doorontwikkelen van het onderwijs bij de sector in het algemeen.

De tools

De instrumenten die we hieronder presenteren zijn geordend van dichtbij en IN het onderwijs in de praktijk (het pedagogisch-didactisch handelen), naar het niveau boven of naast het onderwijs zoals leerlijnen en onderwijs ontwikkelen en professionaliseren. Zoals al gememoreerd zijn de instrumenten niet 'af', voor zover een tool in het onderwijs ooit af kan zijn. Ze zijn nog niet uitgebreid getest en dienen dus vooral om verdere ontwikkeling van de tools zelf en het onderwijs in het algemeen voort te zetten.

De tools kunnen ingezet worden bij verschillende ambities in het sectorplan. In onderstaande tabel 1 is te zien welke tools bij welke ontwikkellijnen en thema's kunnen passen.

Tool	Ambitie practoraat	Sectorplan ontwikkellijn/thema
1 Formatief handelen	Omgevingen ontwikkelen waarin studenten zich als beroepsbeoefenaar kunnen ontwikkelen	2 Curriculumontwikkeling/evalueren om te leren
2 Communicatie met GenZ	Professionaliseren en inspireren van docenten	3 Begeleiding/Docentprofessionalisering

Waar werk jij aan vandaag?

3 Simulatieonderwijs	Omgevingen ontwikkelen waarin studenten zich als beroepsbeoefenaar kunnen ontwikkelen	2 Curriculumontwikkeling/ Simulatieonderwijs
4 Doorlopende leerlijnen	Samen met het werkveld tussenpraktijken ontwikkelen (changelabs) voor ontwikkeling studenten & beroep	2 Curriculumontwikkeling/ Flexibel opleiden
5 Changelabs	Samen met het werkveld tussenpraktijken ontwikkelen (changelabs) voor ontwikkeling studenten & beroep	1 Innoveren en leren/Projecten 3 Begeleiding/ Docentprofessionalisering
6 CIMO logica	Professionaliseren en inspireren van docenten	1 Innoveren en leren

Tabel 1: Tools, ambities & ontwikkellijnen van de sector.

Tool 1 Formatief handelen

Te gebruiken bij: stimulering van kwaliteitsbesef en ontwikkelingsgericht werken.

Werkt door: studenten gericht feedback te geven en minder 'af te rekenen' om zo de ontwikkeling van de student (en het onderwijs) in gang te houden.

Toelichting

Een van de thema's in het sectorplan is 'evalueren om te leren'. In de opleiding Social Work is daarom al, deels onder leiding van een van de docentonderzoekers van het practoraat, een start gemaakt met formatief handelen. Op het openingssymposium is op basis daarvan en een verdere uitgebreide literatuurstudie hierover een workshop gegeven. In de tool staan de werkvormen die in teams gebruikt kunnen worden om het formatief handelen en ontwikkelingsgericht werken verder invulling te geven.

Te vinden via:

<https://mydavinci.sharepoint.com/:f:/s/PractoraatZorgWelzijn-Krachtigeleeromgeving/Eox4211jkWxKgWnKYF8l6HUBXvSc26tP3UWKsiXvDvUKcg?e=ihZ7U0>

Tool 2 Communicatie met Gen-Z

Te gebruiken voor: Gesprekken met (en over) de studenten om hen in hun ontwikkeling en leren te ondersteunen.

Werkt door: Met de studenten in gesprek te gaan over hoe hun (beroeps)toekomst eruit zou kunnen zien.

Toelichting

Communicatie met de huidige generatie studenten lijkt anders te verlopen dan met eerder generaties. Sommige docenten ervaren daar hindernissen bij. Vanuit een literatuurstudie is een korte online workshop ontwikkeld waarin docenten en begeleiders leren 'vooruit' te reflecteren in dialoog met de studenten.

Te vinden via:

<https://mydavinci.sharepoint.com/:f:/s/PractoraatZorgWelzijn->

Waar werk jij aan vandaag?

[Krachtigeleeromgeving/EnCcXzdl-WpPj9hPHoV-O-QBnsS-IJsfKDwM73nMuNO48A?e=ogAdyQ](https://mydavinci.sharepoint.com/:f:/s/PractoraatZorgWelzijn-Krachtigeleeromgeving/EnCcXzdl-WpPj9hPHoV-O-QBnsS-IJsfKDwM73nMuNO48A?e=ogAdyQ)

Tool 3 Simulatieonderwijs

Te gebruiken bij: Simulaties in zorgonderwijs

Werkt door: Een systematische debriefing en structuur in het simuleren.

Toelichting

Al jaren wordt er bij het Da Vinci simulatie-onderwijs gegeven. Aan de hand van een case study zijn de uitdagingen en kansen in beeld gebracht en met behulp van literatuur tot aanbevelingen geformuleerd.

Te vinden via:

<https://mydavinci.sharepoint.com/:f:/s/PractoraatZorgWelzijn-Krachtigeleeromgeving/EjZE1FDncSFCiC-OlmxgzpsBXnjFlwhoqDrVR5h4SLaS1Q?e=CMQeVZ>

Tool 4 Doorlopende leerroutes

Te gebruiken bij: ontwerpen van doorgaande leerlijnen en samenwerking met VMBO en HBO

Werkt voor: afstemming op inhoud door het curriculum heen om samenhang voor de student te creëren en logische leerroutes te bieden.

Toelichting

Het sectorplan van Gezondheidszorg & Welzijn spreekt de ambitie uit om flexibele leerroutes op maat te ontwikkelen, inclusief doorgaande lijnen van vmbo tot hbo. Daarvoor is een kaderplaat ontwikkeld. Daarnaast wil de sector samen met het werkveld het onderwijs vormgeven. In dat kader is het zinvol te weten dat op andere plaatsen al doorlopende leerroutes zijn ontwikkeld. Op basis van een korte literatuurstudie is daarover een infographic ontworpen.

Te vinden via:

<https://mydavinci.sharepoint.com/:p:/s/PractoraatZorgWelzijn->

Waar werk jij aan vandaag?

[Krachtigeleeromgeving/EQK3-zq6XA5OrjYuCumDOXEBqmJkSYFOCVehZyY-b5BEsQ?e=kVrOlw](https://mydavinci.sharepoint.com/:f:/s/PractoraatZorgWelzijn-Krachtigeleeromgeving/ELjxGhmBCfxLtuuPZkj-RUUBUip2rqFV_WQbnRvaNg4QgA?e=2xSZPI)

Tool 5 Changelabaanpak

Te gebruiken voor: veranderprocessen met een groep (4-10)

Werkt om: tegenstellingen in en tussen activiteiten/systemen te ontdekken en die te overkomen met als uitkomst 'agency' van de deelnemers.

Toelichting

In het proctoraatsplan waren *changelabs* een van de instrumenten die we wilden inzetten. Bij het verder uitwerken van die ontwikkelmethode hebben we de opzet concreter gemaakt, zodat met deze tool het gesprek aangegaan kan worden hoe onderwijsontwikkeling in een team/groep ingezet en ondersteund kan worden. Een changelab is een specifieke aanpak voor wat ook wel learning communities, professionele leergemeenschappen, communities of practice etc. worden genoemd. Daarbij zijn changelabs vooral gericht op het versterken van 'agency' van de deelnemers (zie verder).

De methode is geen kant-en-klaar model, maar een dynamische opzet voor het analyseren en vervolgens aanpakken van ervaren tegenstellingen van de deelnemers.

Zet een changelab daarom vooral in bij vraagstukken die nog niet geheel duidelijk zijn of waarvan de uitkomst nog nader bepaald mag/kan worden. Voor vraagstukken die moeten leiden tot ontwerpen, blauwdrukken, leerlijnen etc., zijn andere ontwikkelmodellen vaak geschikter.

Te vinden via:

https://mydavinci.sharepoint.com/:f:/s/PractoraatZorgWelzijn-Krachtigeleeromgeving/ELjxGhmBCfxLtuuPZkj-RUUBUip2rqFV_WQbnRvaNg4QgA?e=2xSZPI

Ontwikkelen vanuit de praktijk voor agency (adaptief vermogen).

De concrete tools hierboven, op het changelab na, zijn vooral gericht op begeleiding en ontwikkeling van studenten. Wat voor studenten kan werken, geldt meestal ook voor docenten en professionals. Zo wordt in het sectorplan gesproken over adaptief vermogen van de studenten dat ze als werknemer nodig hebben in hun toekomstige beroep. Dat geldt dan dus onverkort ook voor docenten. De *expeditie lerarenagenda* beschrijft adaptief vermogen van leraren als volgt: "het vermogen je te verhouden tot veranderingen om daarin op enig moment beredeneerde keuzes te maken". In de publicatie ONDER EEN GROTE PADDENSTOEL gebruiken wij daarvoor de term 'agency'. Agency gaat net wat verder dan adaptief vermogen en gaat ook over grip hebben op de activiteiten die je uitvoert of wil op (kunnen) zetten. Of in de woorden van Moore, Sannino en Hopwood:

'When we make voluntary actions we tend not to feel as though they simply happen to us, instead we feel as though we are in charge. The sense of agency refers to this feeling of being in the driving seat when it comes to our actions' (Moore, 2016, (Sannino & Hopwood))

Zoals gezegd is het werken in changelabs precies daarop gericht. Daarom is ons advies ook om de agency van medewerkers te versterken, niet alleen ten behoeve, maar vooral ook door het blijven ontwikkelen van onderwijs. We werken daarvoor de uitgangspunten zoals die in het practoraatsplan stonden wat verder uit en gebruiken daarvoor ook de aanbevelingen van het eindrapport van de expeditie lerarenagenda.

Uitgangspunt 1

We nemen de ervaringen van de docenten, studenten, betrokkenen in de beroepspraktijk en die van de onderzoekers in het practoraat als uitgangspunt.

Waar werk jij aan vandaag?

Veel verandering komt van buitenaf of lijkt van buiten te komen, toch is de vraag altijd wat de betekenis daarvan voor de medewerker zelf is. Pas als de eigen ervaring verbonden kan worden aan (de urgentie en relevantie voor) het veranderen en ontwikkelen, kan deze duurzaam zijn, of zoals in het eindrapport expeditie lerarenagenda staat: “[voer een] professionele dialoog waarin actoren in het licht van een verandering een gezamenlijke koers moeten bepalen en daarin aantrekkende, afstemmende en soms wat meer afwerende bewegingen maken.”

Uitgangspunt 2

We werken tijdens de verkenningen (eerst en vooral) divergent: we zoeken naar mogelijke contradicties in de te ontwikkelen (tussen)praktijken;

Divergent werken is niet altijd en overal zinvol, het zoeken naar contradicties wel. Het sluit aan bij het in dialoog gaan zoals bij uitgangspunt één geadviseerd wordt. Het zoeken naar contradicties is een manier om te komen tot het betekenis en invulling geven aan de koers. Als je weet welke tegenstelling overbrugt zou moeten worden, worden de instrumenten die daarvoor nodig zijn ook duidelijker. Een changelab beoogt precies dat, en uit de onderzoeken van Sannino blijkt dat dat leidt of kan leiden tot agency. Het advies is daarom om niet alleen de medewerkers *uit te vragen* over voor hen relevante verbeteringen, maar ze ook *uit te dagen* mee te ontwikkelen, vanaf het begin.

Uitgangspunt 3

We zien de interventies die we doen als formatief.

Het idee achter adaptief vermogen is dat de omgeving van student/medewerker verandert en dat daarmee omgegaan moet kunnen worden. Een kant-en-klaar ontwikkelmodel dat tot een definitieve status quo leidt is daarmee in tegenstelling. Ook de ontwikkelde instrumenten in deze toolkit zijn gemaakt om verder aan te passen en door te ontwikkelen. Dat geldt dus ook voor het ontwikkelen van medewerkers en het onderwijs in het algemeen. We adviseren daarom om (naast of zelfs in plaats van kritieke prestatie-indicatoren en SMART-doelstellingen ook) de CIMO-logica bij het kiezen en ontwerpen van interventies te gebruiken. De

Waar werk jij aan vandaag?

CIMO-logica draagt tevens bij aan kennis over hoe en waarom interventies tot bepaalde uitkomsten leiden en wordt daarom ingezet om interventies te begrijpen, monitoren en bij te sturen. Hogeschool Rotterdam heeft daarover een filmpje gemaakt:

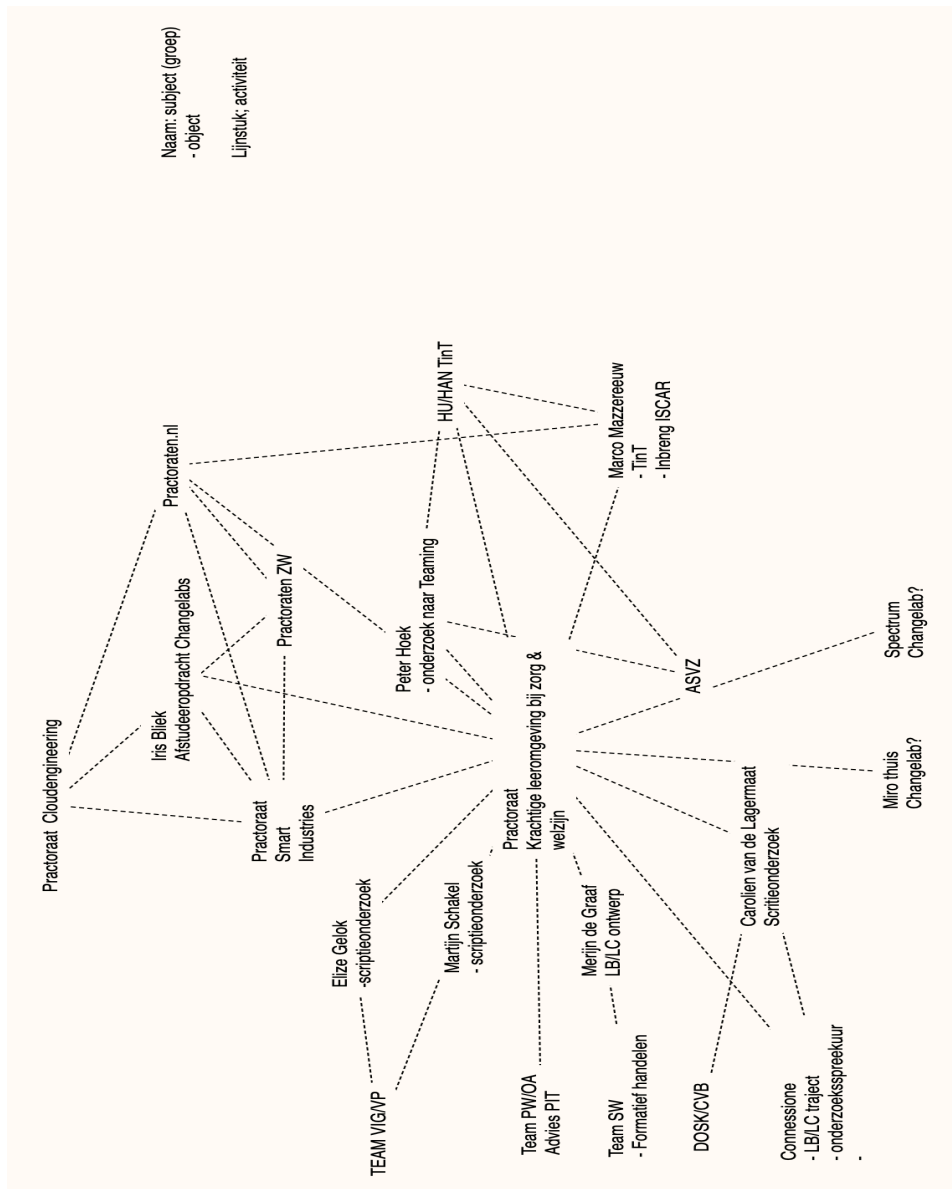
https://www.youtube.com/watch?v=lyXrOC1MbtY&list=PLliCnDJVnPvHDwA3xdSpPEnHHwXch1P_2&index=3

(zie ook Van den Berg, Hoeve & Zitter, 2012, Denyer et al. 2008 en tool 6 in bijlage 2).

Samengevat komt het advies neer op

- Ontwikkel samen met medewerkers instrumenten om onderwijs telkens te verbeteren (met behulp van de tools uit deze toolkit bijvoorbeeld);
- Voer met studenten en docenten een (professionele) dialoog om continu richting te geven aan het onderwijs (met bijvoorbeeld de aandachtspunten uit het tool 2 communicatie met GenZ);
- Ga voorbij het 'plan-do-check-act' en gebruik CIMO om ook de aannames en werkzaamheid van de plannen na te gaan;
- Gebruik de tools via de [Teamsomgeving](#) en daarin ook met elkaar in gesprek over de doorontwikkeling daarvan.

Bijlage 1 Netwerk van onderzoekers

Bijlage 3: Onder een grote paddenstoel. Metaforen en de werkelijkheid

Redelijk wat titels en metaforen zijn de revue gepasseerd voor deze publicatie. Een vlag moet wel de lading dekken en metaforen werken zo lekker, maar het komt natuurlijk wel nauw. Taal maakt uit. Taal is ook het symbolisch systeem waarmee we de werkelijkheid 'vertalen'.¹

Een bekende metafoor in het onderwijs is die van het steigerbouwen (scaffolding). Als je daar google Scholar even op loslaat krijg je meer dan 700000 resultaten (ik heb 'education' aan de zoekopdracht toegevoegd, want anders waren het er meer dan een miljoen). Het probleem daarbij is dat zo'n concept ook een eigen leven kan gaan leiden. Of zoals Pea het zegt:

"the concept of scaffolding has become so broad in its meanings in the field of educational research and the learning sciences that it has become unclear in its significance." (in Van de Pol, Volman en Beishuizen, 2010)

Iedereen kan er dus zijn eigen versie van maken en te pas en te onpas gebruiken. Waarschijnlijk is dat nauwelijks te voorkomen bij een aansprekende metafoor, dan alleen telkens te wijzen op de (wetenschappelijke) oorsprong van het idee.²

De metaforen die ik hieronder ga gebruiken komen voort uit de cultuurhistorische activiteitstheorie, de theorie waar Vygotskij de grondlegger van was (dat geldt trouwens ook voor scaffolding). Ze hangen dus samen en zijn consistent met elkaar. Het gaat om 'ankerwerpen' en schimmelnetwerken van paddenstoelen.

Als je in de oude nintendo-game Supermario een paddenstoel op je hoofd krijgt, dan wordt je groter. Als je groter bent, kun je via een sluiproute sneller door het level heen. Warping heet dat. Warping is dus een versnelling die wij vanuit ons proctoraat en met de teams ook willen bereiken. In het Nederlands: ankerwerpen.

In de game verplaats je je dus door een op het oog onzichtbaar netwerk van gangen en tunnels. Daar kom je in terecht met behulp van (onder andere) een

¹ Veel ideeën in deze tekst zijn geïnspireerd op literatuur waar niet direct volgens APA naar te verwijzen is. Deze bronnen zijn te vinden in de inspiratieleeslijst en aangegeven met een voetnoot. Deze komt van Vygotskij Mind in Society

² Het is dé wetenschappelijke praktijk die al door Erasmus ingezet is. Zie de biografie over hem van Langereis

Waar werk jij aan vandaag?

paddenstoel. Leuk bedacht van de makers van de game, want paddenstoelen hebben dus ook zo'n onzichtbaar ondergronds netwerk, mycorrhizae heet dat.³

De werkelijkheid is natuurlijk geen nintendo-game en het onderwijs bestaat niet uit een bos vol paddenstoelen, dus ik wil de metafoor niet te ver doorvoeren. De twee beelden gebruik ik slechts om te inspireren; om een ander perspectief te bieden op die werkelijkheid. Robert Dijkgraaf noemde dat ooit 'blikwisselingen' (Putters, 2022). Inspireren door een andere blik te bieden vraagt wat van het publiek, de lezer, zoals krachtig onderwijs ook iets van de student vraagt. Deze publicatie kan misschien wat verwarring wekken en het is dan ook nadrukkelijk een uitnodiging tot dialoog om samen daarmee vooruit en in actie te komen. De tekst kan gezien worden als het anker dat we als practoraat uitwerpen om ons verder te gaan bewegen door het onder- en bovengrondse netwerk in en rond het Da Vinci college.⁴ Het is onze visie op hoe we in beweging blijven richting een krachtigere leeromgeving.

Ankerwerpen

Onlangs vond ik in een wetenschappelijk artikel van Sannino (2022) het concept 'warping'. Het idee is dat je ankers niet alleen kan gebruiken om niet af te drijven, maar ook om uit te werpen (warpen) om uit de problemen en vooruit te komen: een trek- of werpanker. Die problemen zijn niet altijd woelige wateren, maar kunnen ook wensen tot verbetering en verandering zijn. Je staat met je team op de voorplecht van je schip en werpt een anker uit om in beweging te komen. Soms lukt dat, het anker heeft een aangrijpingspunt, soms niet, je mist. Dat zoeken naar een aangrijpingspunt en dat dan ook werkelijk gebruiken om in beweging te komen, dat willen we als practoraat ondersteunen. Een anker dat stevig genoeg in de bodem grijpt geeft houvast om in verder in actie te kunnen komen. Het anker stabiliseert in wild water, niet alleen doordat je weer vooruit kan, maar het geeft ook stabiliteit om de eerdere gebeurtenissen te analyseren en in te zetten voor verder varen.

³ Uit de biologie heel mooi uitgelegd in een Netflixdocumentaire Fantastic Fungi

⁴ Ons eigen anker is het practoraatsplan dat in bijlage 3 is opgenomen

Waar werk jij aan vandaag?

Als het werpen van het anker goed lukt, kan het team zich uit het woelige water gaan bewegen. Het team kan in actie komen om hun praktijk (verder) te verbeteren. Dat noemt Sannino 'transformative agency'.

Schimmelnetwerken

Met het practoraat willen we teams en de organisatie helpen vooruit te komen richting krachtigere leeromgevingen. We willen een praktijk helpen ontwikkelen die er nog niet is (of nog niet zichtbaar). Daarvoor moeten we uiteraard beginnen bij de bestaande praktijk en die zichtbaar maken, maar ook de deelnemers aan die praktijk een beeld voorspiegelen waarmee de ontwikkeling vooruit geholpen kan worden. Engeström (2007) beschrijft dat type ontwikkelen als knotworking, en daarbij gebruikt hij als metafoor het ondergrondse netwerk van de vruchtlichamen van paddenstoelen en wortels van planten (mycorrhizae).

A mycorrhizae formation is simultaneously a living, expanding process (or bundle of developing connections) and a relatively durable, stabilized structure; both a mental landscape and a material infrastructure. (p. 11)

Het idee erachter is dat ontwikkeling niet zozeer van buitenaf komt, maar van binnenuit. Vanuit inspiratie en blikwisselingen tussen deelnemers in en tussen verschillende praktijken. De docent die in meerdere teams werkt kan bijvoorbeeld een verbetering van het ene team ook inzetten in het anderen. Een docentonderzoeker schrijft niet alleen een onderzoeksverslag, maar helpt ook ontwikkelen tijdens het onderzoeken en inspireert het team en haar collega's. Zo'n netwerk is niet te formaliseren, maar moet gevoed worden. Er moet vooral ruimte zijn voor het proberen en uitzoeken. Het practoraat wil helpen die ruimte te vinden en andere perspectieven richting een krachtige leeromgeving te verkennen. We gooien samen met teams en docenten een werpanker uit en voeden zo het schimmelnetwerk.

Praktisch kader

Nieuwe of andere perspectieven bestaan niet in een vacuüm, maar zijn hypothetische praktijken die vanuit één of meerdere contexten ontstaan. Ilya Zitter noemt ze tussenpraktijken (2021). Aangezien tussenpraktijken zich meestal niet vanzelf ontwikkelen is de kernactiviteit van het practoraat het doen ontwikkelen van tussenpraktijken (inclusief die van haarzelf).

Een klassieke onderzoeks aanpak zou betekenen dat we als onderzoekers de hypothese opstellen en de aanvankelijke onderzoeksvraag verder preciseren en de concepten daarin operationaliseren. Uit voorgaande is hopelijk duidelijk geworden dat we die klassieke aanpak niet zullen volgen, maar dat we beginnen bij de praktijk en deelnemers aan die praktijk. Dat is de context voor het werk van het practoraat. Het is ons praktisch kader.

Ik beschrijf hieronder daarom twee praktijken en wat de mogelijke richting is waarheen samen met die teams een trekanker kunnen werpen. Die zoektocht is zowel theoriegestuurd als praktijkgestuurd.⁵

We beginnen bij de praktijk. Hoe krachtig is die nu en op welke manier zou die krachtiger kunnen? Hoe kunnen docenten de studenten helpen een anker te werpen? En hoe kunnen docenten onderling verbindingen leggen tussen opleiding en beroep? In de praktijk zoeken we aan de hand van deze vragen naar contradicties in het systeem die de ontwikkeling tegen houden.

Formatief handelen bij SW

Het team van Sociaal Werk is sinds vorig jaar bezig om een omslag te maken in het formatief handelen. Dit is een rode draad in de kwaliteitsagenda van het team waarbij een omslag gemaakt wordt van beoordelingsgericht naar ontwikkelingsgericht werken.

Het team zoekt naar toetsing die ontwikkelingsgericht is richting zowel de examens als het beroep.

In deze casus zitten verschillende contradicties. Bijvoorbeeld de verschillende visies binnen team op 'toetsen' met betrekking tot het nut en het doel. Hoe studenten zelf 'beoordeeld' willen worden; korte termijn-denkend, waarbij de focus ligt op het behalen van studiepunten en afronden van de cursus. Studenten zien hierbij onvoldoende de relatie tussen het onderwijs of de cursus en het

⁵ Ook weer een idee van Vygotskij en vond ik bij een recente analyse van zijn werk door Stetsenko

Waar werk jij aan vandaag?

examen en het beroep. Een andere contradictie is hoe het formatief handelen zich verhoudt tot 'het afrekenstelsel'? Er wordt namelijk gewerkt met Osiris en verplicht aantal studiepunten per jaar.

Een eerste stap is gezet, namelijk het ontwikkelen van een gezamenlijke visie op formatief handelen. Een volgende stap zal zijn dat er een *history-future-wall* gemaakt wordt. Waarbij de historische context geschetst zal worden én op een ander blad de wensen voor de toekomst.⁶ Via doelgericht uitgooien van een anker (het inzetten van interventies), wordt gewerkt aan het realiseren van toekomstige doelen die niet vooraf vastliggen, maar waar ruimte is voor beweging en aansluiten bij behoeften die er op dat moment zijn binnen het team.

Hoe spreek je dezelfde taal?

Bij het team Pedagogisch werk/Onderwijs assistent, wordt er samengewerkt met 'PIT' een integraal kindcentrum in Dordrecht. Er is al een aantal jaren gewerkt, plannen gemaakt, geëvalueerd, plannen bijgesteld, er zijn tevredenheidsonderzoeken gehouden etc., om voor de studenten het onderwijs beter af te stemmen op de stage. Daarbij gaan studenten met behulp van projectkaarten aan de slag met een project in de organisatie. Het guerrilla-onderzoek bestaat in eerste instantie uit het bezoeken van een zogenaamde IKC-labbijeenkomst en de werkpraktijk. Het doel hiervan is of in de praktijk terug is te zien wat PIT en het team PW/OA beogen, en of daar mogelijk contradictie(s) in voorkomen. Bijvoorbeeld of bij de begeleiding van de studenten op opleiding en op de stage dezelfde taal gesproken wordt. Dit doen we om te beginnen met het maken van een history wall (zie bijlage 1).

Onderzoek in actie

⁶ Dat is een variant op de history wall zoals in bijlage 1 beschreven is.

Wetenschap of onderzoek heeft altijd twee gezichten: één die weet, de ander die nog niet weet (zie Latour, 1987).⁷

We kiezen als practoraat eerder voor de kant die nog niet weet, want we willen op zoek en dus de praktijk. Op zoek naar mogelijkheden voor ontwikkeling. Op zoek naar aanknopingspunten (ankers) voor verbetering. Zodra we die hebben gevonden gaan we ons andere gezicht laten zien en zetten we in wat we al wel weten of kennen van andere praktijken binnen en buiten het Da Vinci College. En met behulp van theorie.

Ons onderzoeken richt zich op het blootleggen van structuren en het op basis daarvan ontwikkelen van instrumenten. We willen het netwerk in kaart brengen waarbinnen kansrijke activiteiten plaatsvinden en de verbindingen in dat netwerk vervolgens versterken.

We ondernemen directe actie met de deelnemers in teams en groepen (zie ook Stetsenko, 2017). We doen dat onderzoekend, in die zin dat we onderzoeksinstrumenten en theorie gebruiken om de praktijk beter en dieper te kunnen begrijpen. Dit is waar onderzoek, ontwerp en ontwikkeling samenkomen.

De theorie die we hiervoor vooral zullen gebruiken is de cultuurhistorisch activiteitstheorie, gebaseerd op de ideeën van Vygotskij.⁸ Hij had een uitgesproken opvatting over onderwijs en over de relatie tussen theorie en praktijk (zie Van Schaik, 2021) en ziet de menselijke ontwikkeling in het algemeen als iets dat door de cultuur wordt aangezet en waar het gaat om het beter leren deelnemen aan praktijken door het leren van bestaande instrumenten uit die cultuur.

De activiteitstheorie of handelingstheorie is een iets minder bekende stroom binnen deze benadering waarin het handelen/de activiteit centraal staat (Dit in tegenstelling tot bij andere (leer)theorieën bijvoorbeeld het brein of de cognitie van een individu.) Engeström is met zijn groep in Finland een van de bekendste wetenschappers die de theorie nog steeds verder ontwikkelen.

De activiteitstheorie, zoals geïnterpreteerd door Engeström, is complex en kent veel aspecten. Voor deze publicatie is van belang dat dus de *activiteit* centraal staat en dat de activiteit gericht is op een *object*: waar aan wordt gewerkt? Dat object is meer dan een doel, het is de richting waarop het handelen gericht is. De uitkomst van het werken aan het object kan een instrument (tool) zijn dat in

⁷ Latour is op methodologie en wetenschapsfilosofie een grote inspiratie. Lees bijvoorbeeld ook *Reassembling the social*

⁸ Een handig overzicht van hoe deze ideeën zich in Nederland verspreiden is te vinden op <http://bertvanoers.nl/short-historical-note-on-cht>

Waar werk jij aan vandaag?

een volgende activiteit ingezet kan worden. De uitkomsten kunnen ook breder en niet vooraf gedefinieerd zijn, dan is er sprake van 'expansief leren': meer leren dan er vooraf bedacht kan worden (zie Engeström & Sannino, 2010). Dat is waar we op uit zijn.

Het gevolg is dus dat we niet op de klassieke onderzoeksaanpak de aanvankelijke onderzoeksvraag verder preciseren en de concepten daarin operationaliseren. We gaan eerst op zoek naar hoe de praktijken die er nu zijn werken en waaraan daar gewerkt wordt (aan welk object). Die zoektocht is zowel theoriegestuurd als praktijkgestuurd. Van der Veen en Van Oers (2019) beschrijven een vernieuwingsproces het ontwikkelingsgericht onderwijs in Nederland, dat gebaseerd is op de cultuurhistorische theorie. Ze laten zien dat "(...) theorie en praktijk niet geschieden moesten worden, maar dat elke praktijk gestuurd werd door (praktijk-)theorieën van docenten, terwijl ook wetenschappers er normatieve denkbelden op na houden over wat een ideale en realiseerbare onderwijspraktijk zou kunnen zijn." (p.298)

Changelabs

Onze werkwijze is dus gericht op netwerken, praktijken, structuren, activiteiten en objecten. Doel is om werkend aan objecten een praktijk verder te helpen ontwikkelen. De tussenpraktijk voor de studenten en docenten is een praktijk tussen school en werk, die moet leiden tot een krachtigere leeromgeving. Om die tussenpraktijken te ontwikkelen gebruiken we het model van de formatieve interventie (Sannino, Engeström & Lemos, 2016). In een formatieve interventie werken we samen met de deelnemers in een praktijk aan een object. Vaak zal dat object de vorm hebben van een ontwerp (prototypes van bijvoorbeeld een project van studenten, curriculumdelen enz). Op andere momenten kan het object ook een protocol, een richtlijn, een analyse etc zijn. Belangrijkste kenmerk van het object zou moeten zijn dat het als instrument kan gaan dienen dat ook buiten de activiteit waarin het is ontwikkeld gebruikt kan worden. Een projectopzet voor één opleiding kan ook dienen voor een andere, bijvoorbeeld.

Kenmerk van formatieve interventies is dat ze zichzelf nog zullen *vormen* in de loop van de activiteit. Voor dat proces gebruiken we het Change laboratory

Waar werk jij aan vandaag?

(Sannino e.a., 2016). Een changelab is een specifieke vorm van een community of practice (Lave & Wenger, 1991) en is te vergelijken met wat nu vaak met de term Professionele Leergemeenschap wordt aangeduid. Of in de woorden van collega-practor Marco Mazereeuw:

“De change lab-aanpak (CL) is een semigestructureerde vorm van gezamenlijk onderzoek van vakmensen, begeleiders en onderzoekers waarin formatieve interventies worden ingezet” (2022, p.41)

Van abstract naar concreet

Voordat we een changelab opzetten, bevragen we eerst wat er waarom gebeurt en zoeken we naar mogelijke tegenstellingen (contradicties). Zodra eerste praktijken globaal in beeld zijn gebracht, worden die praktijken waar een interventie het meest passend en kansrijk is geselecteerd voor het inrichten van een Changelab. Een changelab-interventie bestaat meestal uit 1-6 sessie met de deelnemers aan de praktijk. In een voorbereidende sessie en sessie één worden de door het practoraat geformuleerde potentiële contradictie verder uitgewerkt tot een activiteit gericht op het ontwikkelen van mogelijke tussenpraktijken. Met de deelnemers aan het changelab voeren we samen een systeemanalyse uit met behulp van instrumenten en theoretische concepten uit de cultuurhistorische activiteitstheorie. In feite theoretiseren we de praktijk. Of zoals Davidov dat formuleerde: we klimmen op van abstract naar concreet (1990 in Engeström, 2020). Abstracte concepten van CHAT ‘vertalen’ we naar concrete handelingen en activiteiten in de praktijk. We maken zo dus een gemeenschappelijke taal. Daarna worden vanuit de eerste analyses voorstellen en plannen in de vorm van modellen gemaakt om tussenpraktijken te creëren of doorontwikkelen.

Oog voor het onzichtbare

Of je nu de spijsverteringsanatomie uitlegt, met studenten reflecteert na een simulatie of een changelab opzet, het verloop ervan in de praktijk is vrijwel nooit precies te voorspellen. Omgaan met die onzekerheid betekent in actie kunnen

komen op basis van je eerdere ervaringen en verder gelegen doelen (of idealen). In de literatuur wordt dat ook wel *agency*⁹ genoemd. Het type eigenaarschap dat we met het practoraat willen helpen ontwikkelen gaat nog iets verder en wordt door Sannino (2022) transformatief genoemd. Het gaat dan om in een complexe context verandering kunnen vormgeven. Dat is geen vaardigheid die zomaar te trainen is en ook niet met klassiek onderzoek vast te stellen. Daar is meer voor nodig, omdat het ook het ontstaan ervan die geleid hebben tot verandering in beeld moet krijgen (Sannino, 2022). Daarom zorgen we dat we verder kijken dan de 'harde' output van de changelabs en formatieve interventies die we plegen. De impact die we willen hebben zit hem in de instrumenten die we de teams helpen ontwikkelen. We zijn, zoals Andriessen (2022) het formuleert te typeren als 'toolontwikkelaars'. Andriessen (2019) spreekt in dit kader van 'doorwerkingsverlangens', die wij typeren als ons verlangen om met behulp van de samen met de professionals ontwikkelde instrumenten voor de praktijk, tussen opleiding en beroep, een beweging in gang te zetten. Het practoraat helpt als het ware de betrokkenen een werpanker uit te gooien om in beweging te komen, analoog aan de 'warping-metafoor' van Sannino.

Dat betekent dat we, om de doorwerking van ons practoraat vast te stellen, op zoek moeten gaan naar die data, bewijsmaterialen, die laten zien wat er gebeurd is, wat er veranderd is en hoe dat proces zich voltrokken heeft. Dat type data is niet altijd even zichtbaar.

Toch willen we kunnen zien hoe het team nieuwe wateren heeft kunnen bevaren en hoe uit de schimmelnetwerken paddenstoelen, of misschien wel hele heksenkringen, gegroeid zijn. Daarvoor zullen we verhalen, prototypes en allerlei getuigenissen moeten opdiepen uit het netwerk. Daarvoor zetten we verschillende methoden in: first person methods, history walls, guerrilla-onderzoek, experience sampling, observaties ect..¹⁰ Vervolgens kan de ene paddenstoel een tunnel openen naar een volgend level.

Inspiratie

⁹ Meer dan eigenaarschap. Ook wel handelingsvermogen zoals Priestly en anderen dat beschrijven.

¹⁰ Zie bijlage 1 voor korte uitleg van de instrumenten

Waar werk jij aan vandaag?

(Nummering volgens de voetnoten in de tekst. Niet alle voetnoten hebben een bron in deze lijst)

1) Een van de belangrijke oorspronkelijke werken van Vygotskij blijft actueel en relevant. In het Engels vertaald door Michael Cole.

Vygotskij, L. S., & Cole, M. (1981). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard Univ. Press.

2) Erasmus was een veelschrijver en originele denker, maar ging altijd op zoek naar waar ideeën oorspronkelijk vandaan kwamen. In een uiterst leesbare biografie van hem wordt dat mooi duidelijk.

Langereis, S. (2021). *Erasmus, dwarsdenker: Een biografie*. De Bezige Bij.

3) Behalve een metafoor, staan de schimmelnetwerken ook in de biologie in de belangstelling. Mooi in beeld gebracht en uitgelegd in de Netflix documentaire Fantastic Fungi.

Lear, L.D., Schwartzberg, L., Stemp, E. (Producers). (2019). *Fantastic Fungi* [Documentaire]. Netflix. www.netflix.com

5) Stetsenko gaat systematisch en diepgaand in op actuele interpretaties van het oorspronkelijke werk van Vygotskij en biedt daarbij nieuwe inzichten. Ook in de APA-bronnenlijst opgenomen.

Stetsenko, A. (2017). *The transformative mind: Expanding Vygotsky's approach to development and education*. Cambridge University Press.

7) Latour is op methodologie en wetenschapsfilosofie een grote inspiratie. Lees bijvoorbeeld ook *Reassembling the social*.

Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press.

9) Eigenaarschap is een beperkte vertaling van agency. Priestly e.a. vertalen agency met handelingsvermogen.

Priestley, M., Biesta, G., & Robinson, S. (2015). Teacher Agency. Een ecologische kijk op het handelingsvermogen van leraren. In R. Kneyber & J. Evers (Eds.), *Het Alternatief II. De ladder naar Autonomie* (pp. 17–32). Uitgeverij Phronese.

Bronnen

- Andriessen, D. (2019). Doorwerking van onderzoek in complexe vraagstukken | Hogeschool Utrecht. In N. Montesano-Montessori, M. Schipper, D. Andriessen, & K. Greven (Eds.), *BEWEGEN IN COMPLEXITEIT Voorbeelden voor onderwijs, onderzoek en praktijk*. <https://www.hu.nl/onderzoek/publicaties/doorwerking-van-onderzoek-in-complexe-vraagstukken>
- Andriessen, D. (2022, December 14). *Practoraten en onderzoek*. Landelijke practoratendag 2022, Barneveld.
- Engeström, Y. (2007). From communities of practice to mycorrhizae. In J. Hughes, N. Jewson, & L. Unwin (Eds.), *Communities of practice: Critical perspectives*. Routledge.
- Engestrom, Y., & Sannino, A. (2010). Studies of Expansive Learning: Foundations, Findings and Future Challenges. *Educational Research Review*, 5(1), 1–24.
- Engeström, Y. (2020). Ascending from the Abstract to the Concrete as a Principle of Expansive Learning. *Psychological Science and Education*, 25(5), 31–43. <https://doi.org/10.17759/pse.2020250503>
- Latour, B. (1987). *Science in action. How to follow scientists and engineers through society*. Harvard University press.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation: Vol. repr.* Cambridge University Press.
- Putters, K. (2022). *Het einde van de BV Nederland. Over de noodzaak van een verhaal voor onze samenleving*. Prometheus.
- Sannino, A., Engeström, Y., & Lemos, M. (2016). Formative Interventions for Expansive Learning and Transformative Agency. *Journal of the Learning Sciences*, null-null. <https://doi.org/10.1080/10508406.2016.1204547>
- Sannino, A. (2022). Transformative agency as warping: How collectives accomplish change amidst uncertainty. *Pedagogy, Culture & Society*, 30(1), 9–33. <https://doi.org/10.1080/14681366.2020.1805493>
- Van de Pol, J., Volman, M., & Beishuizen, J. (2010). Scaffolding in Teacher–Student Interaction: A Decade of Research. *Educational Psychology Review*, 22(3), 271–296. <https://doi.org/10.1007/s10648-010-9127-6>
- Van Schaik, M. (2021). Open die doos. In *Zin en betekenis van het practoraat Hybride ondefwijs* (pp. 45–60). Phronese.
- van der Veen, C., & van Oers, B. (2019). De Cultuurhistorische Onderwijspedagogiek als narratief: Een reflectie op 50 jaar theorie-gestuurde

Waar werk jij aan vandaag?

praktijkvernieuwing in het onderwijs. *Pedagogiek*, 39(3), 291–309.
<https://doi.org/10.5117/PED2019.3.003.VAND>